

УДК 316.334.3(4 ЄС:447)

Н.В. Сокур

кандидат політичних наук, доцент
Одеський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентіві України

Л.В. Попова

директор Департаменту соціальної політики Вінницької міської ради

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ШЛЯХИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

У статті висвітлено питання стосовно державної соціальної політики країн Європейського Союзу. Обґрунтовано доцільність упровадження позитивного досвіду Німеччини, Великобританії, Польщі, Франції тощо в Україні.

Ключові слова: соціальна політика, європейський простір, Європейський Союз, соціальні партнери, соціальний діалог.

I. Вступ

Посилення уваги до соціальних питань зумовлене входженням України в європейський простір. Як і більшість європейських країн, Україна має визначити курс на соціально орієнтовану ринкову економіку, а саме поєднання принципу свободи ринку з принципом соціальної компенсації.

Теоретичні засади функціонування системи державного управління соціальним захистом населення (та, у свою чергу, розвитку соціальної політики) у своїх працях висвітлили відомі західні вчені: В. Беверидж, Г. Браун, Г. Ламберт, А. Мюллер-Армак, Х. Мадлен, Г. Сміт, Дж. Хабермас, С. Хаджес, Х. Хекло та ін. Специфіку реформування системи соціального захисту населення в умовах трансформаційних перетворень української економіки проаналізували С. Бандур, С. Біла, В. Близнюк, Т. Заяць, Т. Ковальчук, Р. Ларіна, Е. Лібанова, В. Мандибура, О. Мартякова, С. Сіденко, В. Скуратівський, В. Черняк та ін. Вагомий внесок у формування теоретико-методологічних засад тематики соціальної політики та забезпечення функціонування цієї системи в умовах ринку здійснили Н. Болотіна, Т. Боярчук, О. Макарова, О. Новікова, Г. Пікалова та ін.

Незважаючи на великий інтерес з боку суспільства, вітчизняної науки й практики, питанням соціального захисту населення приділяють недостатню увагу. На сьогодні як з об'єктивних, так і суб'єктивних причин залишається невіршеною низка проблем, що негативно позначається на рівні соціально-економічного розвитку країни та добробуті її громадян.

II. Постановка завдання

Мета статті – комплексно оцінити теоретичні, практичні аспекти соціальної політики

та розробити напрями її вдосконалення в сучасних умовах.

III. Результати

У сучасному світі функціонують різноманітні моделі соціальної політики. Деякі з них дуже схожі між собою, деякі цілком відмінні чи мають лише окремі подібні риси. З огляду на це, вчені класифікували наявні системи соціального захисту та створили так звані "моделі".

Одними з найбільш поширених є класифікації моделей соціальної політики за Лейбфридом і Еспінг-Андерсеном. Лейбфрид запропонував класифікацію, яка базується на принципі "сімейної схожості". Його чотири моделі являють собою чотири групи країн [8]:

1. Скандинавські країни (Швеція, Норвегія, Данія, Фінляндія), де соціальний захист розвинений найкраще.
2. "Бісмаркові країни" (Австрія, Німеччина), що є прикладами "інституціональної" моделі соціального захисту.
3. Англосаксонські країни (Велика Британія, США, Австралія, Нова Зеландія), де застосовують "залишкову" модель.
4. "Латинське узбережжя" (Іспанія, Португалія, Греція, Італія, Франція), де соціальне забезпечення перебуває в "зародковому" стані.

Еспінг-Андерсен розглянув державні системи соціального захисту з позиції розбіжностей у політичних ідеологіях і визначив так звані режими соціального захисту [9]: ліберальний, корпоративний, соціал-демократичний, розташувавши їх "справа наліво", від найменших прихильників державного соціального захисту до найбільших.

Згодом У. Лоренц, демонструючи розвиток систем соціального захисту в повоєнній Європі, об'єднав аналіз Еспінг-Андерсена з типологією Лейбфрида. Таким чином було виділено чотири моделі соціального захисту

(скандинавську, залишкову, корпоративістську, рудиментарну).

Скандинавська модель (Швеція). Ця модель соціального захисту характерна для Данії, Швеції та Фінляндії. Відмінною рисою скандинавської моделі є широке охоплення різних соціальних ризиків і життєвих ситуацій, які вимагають підтримки суспільства. Загалом рівень соціальної захищеності, пропонований цією моделлю, досить високий.

Солідарна й універсальна система соціального захисту. Державні зусилля спрямовані на мінімізацію соціальних проблем і максимізацію надходжень до бюджету. Високий рівень зайнятості в країні (забезпечення значної частини "захисту" через роботу). Активне залучення жінок до трудової діяльності (виконання частини функцій з неформального догляду соціальними працівниками). Достатньо високий престиж соціальних працівників.

Корпоративна, або континентальна, модель (інша назва – модель Бісмарка) (Австрія, Німеччина, Нідерланди, Швейцарія, частково Франція та Італія). Встановлює жорсткий зв'язок між рівнем соціального захисту та тривалістю професійної діяльності.

Залишкова, або англосаксонська, модель (відома як модель Вільяма Бевериджа) (Велика Британія та Ірландія) [9].

Рудиментарна південноєвропейська модель (Італія, Іспанія, Греція й Португалія). Головна риса – юридичні права на соціальний захист мінімальні або взагалі відсутні. Функції соціального захисту держава перекладає на волонтерський та неформальний сектори. Пошук джерел фінансування програм соціального захисту – проблема соціальних працівників. Соціальні служби діють некоординовано й несистематично.

Розглянувши ці моделі, можна дійти висновку, що система соціального захисту в Україні більшою мірою відповідає німецькій моделі.

У країнах Європейського Союзу соціальна політика та участь соціальних партнерів у її формуванні зазнали не тільки значної трансформації, а й виник принципово новий наднаціональний і наддержавний курс соціального захисту та добробуту громадян. Своєрідним лідером цього великомасштабного процесу стала Швеція. З 1930-х рр. вона першою в Європі інституціоналізувала соціальний діалог у формі тристороннього органу (уряд – конфедерація роботодавців – профспілки).

Саме з урахуванням шведських досягнень було ухвалено Маастрихтський договір 1989 р., що запровадив новий розділ, присвячений соціальним питанням, яким визначалися обсяги соціальної політики на європейському рівні та принципи сприяння соціальному діалогу й партнерству. Амстердамський договір 1997 р. запропонував інноваційний підхід до координування політики

зайнятості із чітко визначеними ролями та відповідальністю соціальних партнерів. Отже, у Європейському Союзі соціальний діалог став прогресивною частиною загальної стратегії, яка забезпечила конкурентоспроможнішу позицію Європи у відносинах з основними партнерами у світі [1, с. 431].

На цей процес сьогодні орієнтуються держави, які мають намір приєднатись до Європейського Союзу, проте їхній соціально-економічний стан ще не відповідає багатьом нормам Євросоюзу, тож вони бажають істотно переглянути національну практику інституалізації соціального партнерства.

Щодо України, то головною проблемою стало те, що в нас не відбулося наукове моделювання системи, яку мали намір створити. На державному рівні затверджували різні концепції, програми, проекти, однак їхні автори не переймалися цілісною моделлю ефективного розвитку, не враховували навіть досвіду країн-сусідів, що інтегрувалися до Європейського Союзу, а віддавали перевагу власній національній моделі.

Тим часом однією з найхарактерніших особливостей розвитку політичних і соціальних процесів у країнах, які взяли орієнтацію на членство в ЄС, стало широке застосування вже успішно випробуваних на практиці форм соціальної демократії з участю громадян в ухваленні політичних і економічних рішень, контролю за їх реалізацією у важливих напрямках політичної діяльності владних інститутів.

Ця тенденція дедалі більше стає виразником критичного погляду на перспективи розвитку парламентської демократії та її можливості задовольняти інтереси різних соціальних груп. У більшості країн ЄС діють головний національний тристоронній орган і кілька аналогічних органів, які працюють над окремими питаннями. Роль тристороннього органу переважно консультативна й дорадча, тільки в окремих випадках він має повноваження приймати рішення (Латвія, Литва, Польща, Словаччина, Угорщина, Чеська Республіка) [7, с. 47].

Інституційна структура більшості країн сформована для регулярного проведення тристоронніх засідань. Однак, оскільки формування політики – процес, який постійно розвивається, інституційне й адміністративне середовище має завжди залишатись актуальним і бути пристосованим до проблем сьогодення. Наприклад, в Естонії, крім офіційних сторін (уряд – профспілки – роботодавці), до категорії учасників соціального діалогу включено добровільні професійні спілки, представників громадських організацій, а також інспекцій праці та судових органів [7, с. 49].

Враховуючи досвід Естонії, на нашу думку, доцільно внести зміни до деяких законів України, що стосуються сфери трудових відносин.

На відміну від функцій Національної тристоронньої соціально-економічної ради в Україні, країни Європейського Союзу обрали надзвичайно широкі рамки національного соціального діалогу, що виходять далеко за межі обговорення більш традиційних питань, таких, як видатки на соціальні цілі, державні соціальні стандарти та рівень оплати праці, розробка проектів законодавчих і нормативних актів з питань соціально-економічного розвитку тощо [4, с. 7].

У центрі політичних інтересів держав – членів ЄС перебуває питання зайнятості. Високий рівень зайнятості визнано головним елементом винайдення шляхів розв'язання найбільш нагальних національних проблем, скажімо, старіння населення, стабільність пенсійного забезпечення, конкурентоспроможність чи соціальна єдність [5, с. 32].

Роль соціальних партнерів у реалізації стратегії зайнятості є вирішальною. Вони несуть головну відповідальність за проведення модернізації методів організації праці.

Країни Європейського Союзу ще на самому початку економічних реформ відмовились від адміністративних та центральних планових механізмів і методів установаження заробітної плати, чим відкрили широку дорогу соціальному діалогу [7, с. 46]. Питання заробітної плати вирішується шляхом колективних переговорів або індивідуально, на рівні підприємства.

Політику оплати праці ЄС розглядає як частину макроекономічної політики, спрямованої на збереження стабільності цін. Зростання заробітної плати в зазначених державах має відображати різні економічні ситуації та ситуації у сфері зайнятості. Уряд зобов'язаний створювати сприятливі умови для ведення соціальними партнерами переговорів про заробітну плату, які мусять надзвичайно відповідально діяти й укладати угоди відповідно до загальних принципів, передбачених засадами економічної політики [2, с. 17].

Практично всі західноєвропейські держави вдосконалювали свої системи соціального страхування. Так, німецька модель соціальної політики передбачала тісний зв'язок соціального страхування та ринку праці з активною ініціативою держави та роботодавців в економічних процесах. Це й був шлях до заможності по-німецьки [6]. У Франції головною метою такої політики стало поширення солідарності. Не випадково саме французька стратегія згодом довела свою перспективність і з часом почала переважати в концепціях країн ЄС [6].

Членство в ЄС і економічна глобалізація означають, що працівники підприємств та їхнє керівництво мають швидко пристосовуватися до вимог міжнародної конкуренції, а також до циклічних і структурних змін. Мобі-

льність робочої сили й нові моделі організації праці повною мірою впливають на гарантію зайнятості.

Така ситуація, яка є реальною та неминучою, повинна супроводжуватись створенням нової законодавчої бази, що відповідає потребам роботодавців і найманих працівників. Баланс інтересів обох сторін соціально-трудова відносина забезпечується за допомогою серйозного та тривалого діалогу. Це зазначено в Директивах ЄС про зайнятість, які закликають соціальних партнерів “вести переговори та виконувати угоди на всіх відповідних рівнях, модернізувати методи організації праці, включаючи гнучкий графік роботи для підвищення продуктивності і конкурентоспроможності підприємства, досягнення необхідного балансу між гнучкістю та гарантією роботи і підвищенням якості робочих місць” [3, с. 23].

Якщо країни вступають до Європейського Союзу, соціальні партнери братимуть участь у консультативному й законотворчому процесах, які також охоплює трудове законодавство. Ці положення досить регулярно застосовують з 1993 р., і їх включено до переліку інших нових правових інструментів ЄС, присвячених питанням відпустки для догляду за дитиною, запровадження неповного робочого дня/тижня, контрактів з фіксованим терміном, дистанційної роботи тощо [3, с. 24].

Щоб наблизити реальність стандартів України до стандартів країн Європейського Союзу з безпеки та гігієни праці, потрібен деякий час. Навіть якщо ситуація поступово поліпшується, насамперед завдяки іноземним інвестиціям, ці зміни на краще нерівномірні. Технічне обладнання, що застосоване в Україні, часто застаріле, і виконання норм безпеки потребує значних коштів.

З огляду на досвід країн ЄС важливим є те, що соціальний діалог виявився цінним демократичним способом розв'язання соціальних проблем, сучасним і динамічним процесом, що має унікальний потенціал та широкі можливості у сприянні прогресу в питаннях глобалізації, регіональної інтеграції й перехідного періоду.

Україна стала членом Міжнародної організації праці, ратифікувавши 1954 р. її статут, і упродовж цього часу тісно пов'язана із цією організацією. Вона ратифікувала 63 конвенції МОП, із них 14 – за роки незалежності. Положення цих конвенцій лягли в основу чинного в Україні законодавства, що регулює соціально-трудова відносина.

Членство нашої країни в цій міжнародній організації, без перебільшення, є виправданим у політичному плані й рентабельним з погляду економічної віддачі. Подальше поглиблення співробітництва з МОП є надзвичайно актуальним завданням для України в процесі її соціально-економічного розвитку.

IV. Висновки

Соціальна політика в країнах Європейського Союзу у ХХІ ст. поступово відходить від постулатів соціал-демократії до неоконсервативної моделі розподілу. У багатьох країнах ЄС зменшують податкове навантаження на реальний сектор, щоб зробити його конкурентоспроможним.

Україна, яка вже чимало досягла в період суверенного сходження, має уважніше поставитися до досвіду європейських країн і налагоджувати потужнішу співпрацю з ними, як і з іншими державами. Нарощування співпраці може відбуватися за кількома напрямками. По-перше, це двосторонні відносини. По-друге, широкий контекст співробітництва з інтеграційними об'єднаннями транс'європейського рівня (ЄС, НАТО, Рада Європи, ОБСЄ). По-третє, можливість використання тією чи іншою мірою досвіду успішних держав.

Список використаної літератури

1. Діденко Н.Г. Принципи та пріоритети державного управління в європейських моделях соціального партнерства / Н.Г. Діденко // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Магістр, 2008. – Вип. 1 (20). – С. 431–436.
2. Крещенко Н. Соціальний діалог з позиції країн ЄС / Н. Крещенко // Віче. – 2010. – № 18. – С. 14–21.
3. Кудряченко А. Досвід соціально-економічних перетворень малих європейських країн / А. Кудряченко // Віче. – 2010. – № 5. – С. 23–48.
4. Соціальна Україна в соціальній Європі. – К. : Заповіт, 2006. – 36 с.
5. Церкасевиц Л.В. Современные тенденции социальной политики в странах Европейского Союза : учеб. пособ. / Л.В. Церкасевиц. – СПб., 2004. – 207 с.
6. Четверикова Л. Суть соціальної політики та аналіз її моделей в соціальних державах [Електронний ресурс] / Л. Четверикова. – Режим доступу: <http://www.znc.com.ua/ukr/publ/periodic/shpp/2005/1/p067.php>.
7. Швейцер В.Я. Европа: большой опыт малых стран / В.Я. Швейцер // Современная Европа. – 2008. – № 4. – С. 46–58.
8. Шевчук А.П. Формування моделей соціальної політики як складова державного управління в соціально-економічній сфері / А.П. Шевчук // Університетські наукові записки. – 2006. – № 2 (18). – С. 310–318.
9. Шевчук П. Соціальна політика / П. Шевчук. – Л. : Світ, 2003. – 400 с.

Стаття надійшла до редакції 12.05.2014 р.

Сокур Н.В., Попова Л.В. Социальная политика Европейского Союза: перспективы и пути внедрения в Украине

В статье рассматривается вопрос государственной социальной политики стран Европейского Союза. Обосновывается целесообразность внедрения позитивного опыта Германии, Великобритании, Польши, Франции и других стран в Украине.

Ключевые слова: социальная политика, европейское пространство, Европейский Союз, социальные партнеры, социальный диалог.

Sokur N., Popova L. Social Policy of the European Union: prospects and ways of introduction in Ukraine

The article is devoted to the issue of social policies in the European Union and the ways and prospects of its application in Ukraine. Countries that are considered, namely Germany, UK, Poland, France and others. allow to adopt a positive experience to implement it in our country.

Increased interest in society towards social policy called incomplete social reform. Protracted economic crisis has generated a lot of social problems in society that hide the real danger to the stability of social relations, the threat of limiting polarization property of citizens of poverty. Increased attention to social issues also caused by the entry of Ukraine into the European space. Like most European countries, we have to identify yourself course on socially oriented market economy.

An integral part of the process of moving Ukraine towards the EU and the development of social-oriented economy is the implementation of evidence-based social policy, an effective system of social protection.

Only on the basis of the functioning of a developed social policies Ukraine can count on finding in the twentieth century. own safe and stable transition to a socially oriented market economy, guaranteed implement strategy for accession into the EU.

Key words: social policy, the European space, the European Union, the social partners, social dialogue.